

«ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ:
НОВІ РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ»

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної
конференції

26 вересня 2023 року

Соціологічна асоціація України
Південноукраїнське відділення САУ
Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»
Факультет психології, політології та соціології
Universitatea de Stat din Moldova
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
Centrul Sociologie și Psihologie Socială al ICJPS
Asociația Sociologilor și Demografilor din Republica Moldova

**«ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА
ВИКЛИКИ»**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції
26 вересня 2023 року

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

**ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА
ВИКЛИКИ: МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

УДК 316+339.94
ББК 60.5+66.4

Рецензенти:

Інна ГОЛУБОВИЧ, докторка філософських наук, професорка, завідувачка кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;
Денис ЯКОВЛЕВ, доктор політичних наук, професор, декан ФППС Національного університету «Одеська Юридична Академія».

Рекомендовано Вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Протокол № 5 від 30.11.2023 р.

Редакційна колегія:

Відповідальний редактор – **Олена ЛІСЕЄНКО**, д. соц. н., професорка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса), голова Південноукраїнського відділення САУ, Україна.

Члени редколегії:

МОКАНУ Віктор – д. соц. н., директор Центру соціології та соціальної психології Інституту правових, політичних та соціологічних досліджень Державного університету Молдови, керівник Асоціації соціологів і демографів Республіки Молдова, Республіка Молдова;

БОРІНШТЕЙН Євген – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

ПЕТІНОВА Оксана – д. філос. н., професорка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

АТАМАНЮК Зоя – д. філос. н., доцентка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

МОКАНУ Анжела – докторка соціології, науковий співробітник Центру соціології та соціальної психології Інституту правових, політичних та соціологічних досліджень Державного університету Молдови, Республіка Молдова.

Феномен соціальної консолідації у Центрально-Східній Європі: нові реалії та виклики : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. 26 вересня 2023 року. м. Кишиневу – м. Одеса / за ред. О. В. Лісеєнко. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. 93 с.

Матеріали конференції представлені в авторській редакції мовою оригіналу

© Південноукраїнське відділення Соціологічної асоціації України, 2023

© Асоціація соціологів та демографів Республіки Молдова, 2023

**ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА
ВИКЛИКИ: МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Людмила ГОРОДНЮК

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня

вищої освіти ОНП «Філософія»

ДЗ «Південноукраїнський національний

педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

СЕНЗИТИВНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ ВАСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ

Зазвичай науковий термін «сензитивність» (латин. *sensibilis* — чутливий) застосовується до конкретної особи, маючи на увазі її підвищену чутливість до подій, стан, що супроводжується підвищеною тривожністю, побоюванням певних ситуацій, сценаріїв або їхнього розвитку, тих чи інших життєвих викликів. Сьогодні це стосується більшості українського суспільства, яке опинилося в неймовірно складній, драматичній життєвій ситуації – під щоденним ударом російського агресора, посеред найбільшої, після Другої Світової, війни в Європі. Серед багатьох інших її ознак, ця війна зламала багато стереотипів, уявлень, намагань робити експертні висновки, надавати прогнози. Одна з деяких властивостей – *тривалість*.

Всі пам'ятають прогнози псевдоекспертів, які вважали, що Україна у супротиву так званій «другій армії світу» протримається від трьох днів до трьох тижнів. На момент проведення конференції минуло 580 днів війни, і цього теж не очікувала більшість оглядачів. Кожний з цих днів повний трагічних і драматичних подій на сотнях кілометрах фронту, а також – в більшості населених пунктів України, що потерпають від бомбардувань, що ховають своїх земляків із ЗСУ, мирних громадян. Мільйони людей покинули свої домівки, розлучились з рідними і коханими, з друзями, родичами і домашніми тваринами. За кожним цим словом, за кожною літерою стоять великі почуття, сильні і тривалі стреси, невизначеність, нездатність усвідомити, як поділилося життя на «до» та «після», гіркота втрат, гострий і хронічний біль, часто відчай. Все це ознаки *тривалої життєвої кризи*, головна болючість якої - нездатність самотійно чи швидко знайти вихід або правильне рішення, передбачити або сконструювати перебіг подій і розвиток власного життя [6]. Ще одна унікальна властивість цієї війни – її *медійність*: фактична трансляція (а часто і пряма трансляція, і трансляція без фільтрів) великої кількості подій – з передової, з окупованих територій, під час бомбардувань, безперервний сторітелінг людських долей з трагедіями, втратами, боротьбою, насильством, знущаннями, навіть звірствами, але одночасно й історії з хепіендом (визволили, вирвалися, зустріли рідних, повернулися, вижили, успішно прооперували тощо).

Ми не можемо відмовитися від значної частини інформації: у нас є потреба

знати, потреба слідкувати за перебігом подій і бути у курсі, але платимо ми за це інформаційною залежністю (зізнаймося, що більшість починає свій ранок з моніторингу телеграм-каналів та інших джерел, що висвітлюють війну, а потім ще багато разів за день слідкуємо за оновленням хроніки), а також таким непростим психологічним випробуванням як бачити війну в деталях, у всій її жахливій фізіології і анатомії [2] (навіть якщо ви поставите собі за ціль уникати або ігнорувати подібні медіафайли, повірте, у вас не вийде, або вийде тільки за умови, якщо ви взагалі відмовитися від гаджета і звичних додатків). Звісно, що суспільство, яке щодня знаходиться в середині жорсткої тривалої війни, без визначеності, без розуміння, коли і яким саме чином ця війна скінчиться – сензитивне, тривожне, збуджене, уразливе. Чи заважає це сконсолідованості? Напевно, ні. Принаймні, останні масштабні соціологічні дослідження демонструють, що наші співгромадяни в цілому вірять в свою країну, в свою армію, в своє майбутнє: 43% українців вважають, що Україна здатна подолати існуючі проблеми та труднощі протягом найближчих кількох років, приблизно стільки ж (42%) вважають, що Україна зможе їх подолати у більш віддаленій перспективі, і лише 6% – що Україна не здатна подолати існуючі проблеми (решта — не визначилися). Серед державних та суспільних інститутів найчастіше довіра висловлюється до Збройних Сил України (93% опитаних), добровольчих загонів (87%), волонтерських організацій (83%), Державної служби з надзвичайних ситуацій (81%), Національної гвардії України (81%), Президента України (80%) [11]. Але одночасно з доволі твердою і впевненою соціальною позицією – віру в правильність обраного шляху, віру в свою країну, в президента, в армію, суспільство лишається емоційно вразливим, сензитивним, тривожним. Це яскраво демонструють соціальні мережі, які продовжують бути майданчиком інформаційно-психологічного впливу, спеціальних інформаційних операцій. Ми згодні з трактуванням *інформаційно-психологічного впливу (ІПсВ)* як впливу на свідомість та підсвідомість людини або соціальних груп (малих і великих) з метою внесення змін у їхню поведінку та світогляд [12]. Щодня ми спостерігаємо внутрішню політичну боротьбу на всіх рівнях, корупційні скандали (в тому числі, в їхніх огидних подробицях) на всіх рівнях, внутрішньоармійські, волонтерські та інші конфлікти, отримуємо повідомлення, що компрометують і дискредитують посадовців та лідерів думок. Щодня ми занурені в риторику «Байден надасть зброю – Байден не надасть зброю», «Китай допомагає Росії – Китай не допомагає Росії», «Чи переріжуть ЗСУ коридор в Крим до холодів – чи не переріжуть?», «Чи в Росії менше ракет, ніж було? Чи в Росії більше ракет, ніж було?». «Чи бомбитимуть взимку? Чи не бомбитимуть взимку?». І таких питань – сотні. Всі вони йдуть від серця, сприймаються надто емоційно, залучають людей у гарячі диспути. Як видно з кількості лайків і коментарів під публікаціями політиків, силовиків,

військовослужбовців, публічних людей, йдеться не про сотні і тисячі українців, а про десятки і сотні тисяч. І навіть, якщо враховувати чинник медіаінженерії, який завдяки ботам суттєво перебільшує справжню активність, то все одне ми спостерігаємо процеси, наближені до масових психічних епідемій. На жаль, російське суспільство, не розуміє саме філософію інформаційно-психологічного впливу, коли тебе системно затягують на нелогічні, антидіалектичні ствердження, абсолютно бездоказові. Російська громадськість, яка давно хвора через сугестивний вплив пропаганди на масові психози, через своїх політтехнологів, намагається уразити і без того чуттєве до дійсності українське суспільство. Що робити? В спеціальній літературі описано багато методів впровадження інформаційно-психологічної безпеки саме в частині «здатності держави створити умови для гармонійного розвитку й задоволення потреб особистості в інформації незалежно від наявності інформаційних загроз» [8, с. 151], але ж це не відбулося впродовж десятиріччя - ані коли Росія розпочала інформаційну війну проти України, ані коли анексувала Крим, ані коли почала війну на Донбасі (яку суспільство не зрозуміло і не усвідомило як увертюру до неминучої, повномасштабної війни). Між тим, дослідники інформаційного і маніпулятивного впливу наполягають, що вразливість знаходиться в самій особистості: внутрішні протиріччя і конфлікти працюють, наче п'ята колонна і роблять людину вразливою перед джерелами впливу, будь-яка інформація здатна стати небезпечною, коли особистості бракує здорового, щирого і тверезого ставлення до себе. *Конструктивність, критичність, точність, пізнавальна спрямованість* на розуміння явищ і механізмів, пошук істини (чи навпаки запобігання *омані і самоомані*) в будь-яких обставинах – рецепт подолання життєвої кризи і соціальної тривожності. Серед багатьох тлумачень інформаційно-психологічної безпеки, це – в тому числі, *належний рівень теоретичної та практичної підготовки особистості*, за якого досягається *захищеність і реалізація її життєво важливих інтересів* [8, 12] та гармонійний розвиток незалежно від наявності інформаційних загроз. Індивідуальні заходи запобіганню та протидії маніпулятивному впливу – *інформаційна і ментальна гігієна, критичне мислення і стратегії подолання впливу (опанування впливу, coping strategy)*. Під інформаційною і ментальною гігієною розуміємо максимальну дистанційованість від агентів *ІІсВ* – неперевіраних джерел пропаганди, дезінформації і фейків, так званих лідерів думок з нав'язливими, заразливими і пасіонарними меседжами, певне ставлення до їхньої діяльності.

На наш погляд, саме філософсько-логістичне розуміння ситуації, наявність критичного мислення надає можливості надавати вірні відповіді на всіх рівнях свідомості. *Критичне мислення* сьогодні часто називають «інформаційним фільтром». Це схильність не приймати "на віру" будь-яке уявлення або

твердження, навіть і особливо якщо воно тобі близьке і прийнятне, це постійне міркування в стратегії мислення, висунення і перевірка гіпотез, наявність і розгляд альтернатив, доведення і обґрунтування. В одній зі своїх робіт авторка цього матеріалу пропонує розглянути феномен мудрості як стратегію подолання стресів, незручностей, викликів. *Мудрість – це синтетична інтерпретація попереднього досвіду (власних і запозичених знань, розумінь, уявлень) в новому досвіді, що розгортається в цей момент.* Коли йдеться про захист від великої кількості атакуючої інформації ми навмисно не використовуємо термін «психологічний захист», що тлумачиться як миттева, часто неусвідомлена, підсвідома реакція на інформаційний подразник, а навпаки – наполягаємо, що сучасна людина, особливо під час війни, має замислитися саме над стратегією – над комплексом усвідомлених дій, спрямованих на подолання зовнішнього інформаційно-психологічного тиску.

В нашій дійсності є багато речей, які впливають на нашу свідомість (і підсвідомість), але їхня доля від нас не залежить (або залежить частково або скісно). Від коментаторів скандальних публікацій практично не залежить, чи надасть Джо Байден Україні ті чи інші ракети, але вони можуть проявити мудрість і бездоганною англійською мовою звернутися до президента США на його офіційних сторінках. Від коментаторів військових телеграм-каналів, що витрачають кілоджоулі енергії на диспути з опонентами, практично не залежить, як, коли і по якому складу російської зброї влучать ЗСУ, і єдине, що вони конструктивно можуть, це задонатити ЗСУ або певному підрозділу (за перевіреними реквізитами) тощо. Усвідомлюючи власну сензитивність і уразливість, ми можемо діяти конструктивно і спрямувати свою енергію і сили в цьому напрямку, ми можемо добре виконувати свою роботу, посилювати тил, бути корисними там, де ми насправді на щось спроможні. Сьогодні не маємо права перетворювати свою щирість і сензитивність на «ахіллесову п'яту», яка служить точкою опори агресору.

Література:

1. Baltes. P., Smith. J. *Toward a Psychology of Wisdom and Its Ontogenesis.* Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
2. Borinshteyn Y., Horodniuk L.,. *Some aspects of the influence to formation a word picture of an individual through the visual genres of media and art.* 2022年中国艺术人类学研究会 [艺术人类学与民族发展] (2022年10月28日-10月30日). p. 544-550
3. Holliday, S. G., Chandler, M. J. *Wisdom: Explorations in adult competence.* Contributions to Human Development. Basel, Switzerland 1986.
4. Lazarus R. S, Folkman S. *Stress processes and depressive symptomatology.:* *Journal of Abnormal Psychology,* Vol 95(2), 1986,
5. Ryan S. *The Deep Rationality Theory of Wisdom.* Continuum Companion to Epistemology. New York, 2011
6. Борінштейн Є.Р., Скловський І.З, Дерьомкіна Т.М. *Феномен життєвої кризи в сучасному суспільстві: соціопсихологічна картина світу. - Диференціальний підхід у дослідженні*

- професійного самоздійснення особистості: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції.* - Одеса, 2022. 168 с. - с 33-39
7. Городнюк Л. С. Інформаційно-психологічний тиск при формуванні світогляду. – У пошуку нових сенсів полікультурного світу. *Повоєнний діалог культур : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 2–3 лютого 2023 р.).* — Київ, 2023. 244 с. – ст. 129-132.
8. Інформаційно-психологічне протиборство: підручник. Видання друге перекладене, доповнене та перероблене / В. М. Петрик, В. В. Бедь, М. М. Присяжнюк та ін. — Київ, 2018. – 386 с
9. Лісовський П. М. Маніпуляція свідомістю: сутність, структура, механізм у сучасному трансформаційному суспільстві (соціально-філософський аналіз) / П. М. Лісовський. – Київ, 2006. – 200 с.
10. Лісовський П. М. Феноменологія мудрості : духовні орієнтири та імперативи: монографія. Київ, 2016. 351 с.
11. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до окремих ініціатив органів влади (липень 2023р.). - Разумков Центр. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-okremykh-initsiatyv-organiv-vlady-lypen-2023r>
12. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб. / [В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Л.Ф.Компанцева, Є.Д.Скулиш, О.Д.Бойко, В.В.Остроухов]; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. – 2-ге вид. – Київ, 2011

Павло КОЗЛЕНКО

кандидат філософських наук,

заслужений працівник культури України,

директор ГО «Одеський центр дослідження Голокосту»

МОРАЛЬНІСТЬ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сучасне суспільство характеризується прискоренням темпів розвитку техніки, створенням нових інтелектуальних продуктів, трансформацією інформації в найважливіший глобальний ресурс людства. Дослідники пов'язують зміни, що відбуваються з інформатизацією, все більш відчутно заявляє про себе у всіх сферах. Вони констатують процес переходу глобальної цивілізації в новий якісний стан-інформаційне суспільство.

Незважаючи на різноманітність підходів, оцінок і прогнозів становлення інформаційного суспільства, вони виявилися вибудуваними в основному за однією схемою: сучасні засоби зв'язку та інформаційні технології створили нову ситуацію, в якій, з одного боку, є додаткові можливості для прогресу і, в тому числі вирішення світоглядних протиріч, а з іншого боку, виникає все більша кількість різноманітних проблем, які автори відносять як до перешкод на шляху до нового суспільства, так і до його неминучих наслідків. Проявами